

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

Зміна економічного середовища, набуття ним глобального характеру в умовах ринкових відносин, потребує визначення еволюційного підходу до становлення та розвитку підприємницької діяльності, його місця і ролі в економічній системі взаємовідносин. Підприємництво слід розглядати продуктом ринкового способу господарювання – каталізатором змін у підприємництві, а саме: організаційних форм, підприємницьких функцій, масштабів та сфер проникнення, що дозволяє виявити закономірність розвитку концепції підприємництва на основі еволюційних змін соціально-економічного розвитку суспільства та суспільних відносин, де виокремлюються певні етапи формування підприємництва.

За своєю природою формування, підприємництво пройшло декілька етапів свого становлення, які окреслили відповідний організаційний його тип. Причому зміна етапів не мала і не має чітких меж, вони взаємопроникають один в одного і поступово посилюють свій вплив обумовлюючи на деякий період часу провідне положення, поступаючись місцем іншому етапу розвитку. Тобто для підприємництва присутні етапи свого розвитку – від простого до складного, від спрощеного до системного, від появи розрізнених структур до підприємницького суспільства. При цьому форми виробничих відносин еволюціонують від натуральних відносин, через товарні, до планомірного виробництва, що в подальшому набуває свого понятійного категоріального апарату в економічній науці.

Економічна категорія «підприємництво» являє собою систему виробничих відносин з приводу відтворення власного і позикового капіталу, і має на меті отримання прибутку в умовах конкуренції [5]. Будучи елементом ринкової економіки, підприємництво підпорядковується її законам і відчуває вплив з боку ринкової системи. У той же час підприємництво впливає на стан і функціонування національної економіки, надаючи їй динамічність і стійкість. В той час, створений підприємницький продукт не являє собою конкретний товар чи послугу, а характеризується як організація у здійсненні виробництва та реалізації цього товару або послуги. Тобто підприємництво формує конкретні господарські умови для здійснення процесу виробництва, і в цьому аспекті підприємництво

представляє собою суспільний механізм, призначений для організації та здійснення процесу відтворення. В цьому аспекті і реалізуються підприємницькі здібності в економічному процесі в рамках відтворюальної функції. Сутність її полягає у створенні підприємницького доходу – додаткового прибутку від інноваційної ризикової діяльності. Крім того, підприємництво як форма соціально-економічної активності відіграє незамінну роль як в економічній динаміці, так і в суспільному розвитку. Взаємодія між підприємництвом, економікою в цілому і суспільством, носить досить складний і неоднозначний характер. По суті можна говорити про особливе призначення підприємництва в економіці і суспільстві, і про чинники, що гальмують або прискорюють його реалізацію в конкретному періоді.

Рушійним фактором підприємництва є прояв його активності, активатором якої необхідно вважати економічну конкуренцію – елемент поведінкового процесу ринкового механізму, що дозволяє урівноважити попит і пропозицію [6]. На цьому фоні важливим принципом виступає мотивація підприємництва, яка формується під впливом розвитку структурних змін економічної системи. При цьому необхідно зауважити, якщо підприємництво представляє собою специфічний сектор економіки, то йому присутній ряд закономірностей, де структурні елементи цього сектору діють за суворими правилами, а саме: підприємницький успіх чи банкрутство. Це правило реалізується тільки в умовах конкуренції, яка призводить до посилення ділової активності, і чим міцніший буде підприємницький сектор, тим успішніше він буде протистояти кризовим явищам та спонукати процес стабілізації економіки.

Важливою передумовою збереження переваг підприємництва, є безперервна модернізації виробництва та інших видів підприємницької діяльності [2]. З метою утримання таких переваг, необхідно розширювати набір відповідних джерел, безперервно їх удосконалювати, переходити до переваг вищого порядку, якими виступають стратегічні інновації у вигляді проривних технологій і забезпечуючих їх систем обладнання, відповідні їм способи організації праці, виробництва, маркетингового обслуговування і т.п., які здатні забезпечити стійке відтворення інноваційно-підприємницького типу. За такого підходу конкурентоспроможність підприємницьких структур залежна від швидкості реалізації нововведень, від швидкості їх реакції на нововведення конкуруючих підприємств, від прогнозування інновацій. Конкурентну перевагу зберігають ті підприємства, які не уникають ризику у підприємницькій діяльності, а обґрунтовано його використовують для отримання підприємницького доходу.

Залучення нововведень дозволяє підприємствам виробляти більш якісний продукт і отримувати дохід як за рахунок більш високої ціни, так і за рахунок більшої маси виготовленого продукту який реалізується, а також випуск нового продукту що користується підвищеним попитом і приносить підприємству монопольний прибуток. В цьому випадку конкуренцію можна розглядати двояко: конкуренція яка породжує підприємця, і конкуренція яка призводить до зниження його монопольного доходу. Саме в такому двоякому підході конкуренція стає тотожною самому підприємництву, при якій розрізняють дві моделі підприємницької поведінки економічних агентів: класичну та інноваційну [2; 3]. Остання модель найбільш актуальна для країн з розвиненою ринковою економікою, для її реалізації необхідна участь держави.

Інноваційна модель орієнтується на максимізацію прибутку і отримання найбільшої віддачі від наявних у розпорядженні підприємства ресурсів на базі існуючих технологій. Саме технологічні і техніко-економічні інновації зможуть підвищити ефективність економічної діяльності підприємств, і в цілому здійснити підйом національної економіки. Великої тут ваги, у сфері підприємницької діяльності, набувають і нестандартні стратегічні рішення, які дозволяють узгодити суперечливі економічні інтереси суб'єктів підприємництва, ініціювати дію економічних механізмів, пов'язати інтереси всіх функціонуючих елементів суспільної системи, що істотно вплине на виконання необхідних функцій управління і вибір стратегічної лінії розвитку підприємницького руху. Це виступить певним орієнтиром пошуку більш ефективних виробничих технологій з переробки сировинних ресурсів і проведення економічних методів господарювання, що приведе до максимізації прибутку, але як правило лише в деякому віддаленому майбутньому. В цьому випадку підприємець, використовуючи внутрішні і зовнішні ресурси та формуючи нові стратегії економічного розвитку, бере на себе інноваційні ризики, пов'язані з новаторською діяльністю.

Класична модель має дві модифікації, в залежності від способів досягнення поставлених цілей:

1. Рутинно-прагматичну – на основі використання важко освоюваних виробничих ресурсів. Рутинно-прагматичний тип поведінки виконує актуальні функції впровадження і розвитку сучасних методів ведення ринкового господарства (культури і етики бізнесу, підготовки підприємницьких кадрів та ін.). В основному він сприяє створенню необхідної підприємницької інфраструктури ринку.

2. Споживчу – на основі більш повного, точного і адресного задоволення попиту споживача.

Досягнення конкурентних позицій підприємництва на світовому ринку тісно переплітаються із структурними перетвореннями національної економіки в рамках процесів модернізації її виробничої складової і відповідно підприємницької діяльності, що призводить до зростання ролі підприємництва та його активності. Внаслідок чого, провідну позицію повинно зайняти «модернізаційне підприємництво», як вид економічної діяльності, здійснюваний на основі поєднання інноваційної та інвестиційної стадій конкурентного розвитку суб'єкта підприємництва з метою досягнення соціально-економічного ефекту в умовах глобалізації ринку і конкурентної переваги [6].

Останніми роками суміщення інноваційно-модернізаційної стадії являє собою фактор підвищення конкурентоздатності і посилює своє значення у її активізації підприємницької діяльності. На ряду з цим, інвестиційна стадія конкурентного розвитку суміщається із інноваційною, маючи на меті забезпечити високий рівень розвинутих факторів виробництва. Такий підхід повністю віправданий, так як інвестування нововведень забезпечує низьку віддачу інвестованих ресурсів, а спрацювання інноваційно-модернізаційної складової, значно підвищить капіталовкладення із розширенням спектром їх дії щодо підняття техніко-технологічного рівня суб'єктів підприємництва.

Підприємництво генерує інновації, забезпечує їх організаційне втілення, впливає на коливання підприємницької активності, що розрізняється співвідношенням інноваційних та організаційних процесів, які обумовлюють бізнес-циклічність, тобто кожен бізнес-цикл виводить економічну систему на новий рівень розвитку.

Сталий розвиток економіки є суттєвою ознакою ефективного функціонування будь-якої економічної системи. Якщо такого розвитку не відбувається, то це означає розбалансованість системи, ненадійність її зв'язків і складових, відсутність опору і адаптації до мінливих внутрішніх і зовнішніх умов господарювання. Однак стійкість недосяжна в умовах динамічності за типом сталого розвитку. Більш того, коли в економічній системі переважає жорсткість, організованість і посиленій контроль, то це створює перешкоди розвитку системи, вільного прояву її потенціалу, і тим самим сповільнює якісне прогресування.

Отже, динамічність і стійкість економічної системи на окремих фазах бізнес-циклу мають різний ступінь узгодженості. Забезпечення максимального ефекту від оптимального поєднання цих властивостей в економічній системі являє собою складну задачу, яка вирішується в процесі макро- та мікроекономічного регулювання. В досягненні оптимального співвідношення між стійким

станом економічної системи і забезпечення її динамічності, необхідним постає впровадження гнучкого регулювання між великим і малим економічним сектором щодо забезпечення стійкості малого сектора, це відтворить ефект конкуренції і динамічності. Разом з тим, такий підхід повинен врахувати умови певної фази бізнес-циклу у реалізації заходів регулювання.

В умовах настання кризової фази, економічна система перебуває в стані крайньої нестійкості, оскільки основна мета системи – задоволення матеріальних потреб господарюючих суб'єктів, що не може бути реалізована в силу спаду підприємницької активності за умов скорочення обсягів виробництва і пропозиції, зайнятості, зростання інфляційних ризиків та ін. Така негативна кон'юнктура не сприяє позитивній динаміці, динамічність фази кризи – це негативна динамічність. За таких умов завданням політики регулювання – збереження потенціалу економічної системи з недопущенням кризових ознак та мінімізацією її наслідків.

Період депресії характеризується стабілізацією кризових явищ, при цьому економічна система перебуває в стані вичікування, стійкість її зростає, динаміка такої системи функціональна, проявляється на рівні простого відтворення в умовах обмеженого попиту. З іншого боку, в цей період завдяки розриву між попитом і пропозицією відбувається вивільнення ресурсів, а ослаблений в силу дестабілізації контроль об'єктивно створює основу для прориву, втілення інновацій, і вирішується це завдання в умовах стимуловання підприємницької активності. Політика економічного регулювання повинна сприяти вільному впровадженню інновацій, накопичення критичної маси малого бізнесу, трансформації структури економіки.

У період фази пожавлення відбувається масове освоєння ресурсів, зайнятість в економічній системі інтенсивно збільшується, ресурси стають дефіцитними, динамічність системи за типом розвитку різко зростає. Але процеси росту важко керовані, оскільки відбувається ускладнення умов зовнішнього середовища, посилюється конкуренція. Стійкість економічної системи скорочується ще й тому, що для економічних відносин у новій якості важливо сформувати адекватну регулюючу і забезпечує інфраструктуру.

Фаза підйому втілює в собі прояв становлення сталого розвитку, функціональну динамічність, коли в умовах повної зайнятості максимально реалізовано організаційний мотив початку підприємництва, господарські процеси протікають стабільно, пріоритетами стають ефективне управління витратами, створення ієрархічних організаційних структур.

Протиріччя між динамічністю і стійкістю особливо гостро проявляється в період фази пожавлення, тому управління в цих умовах має спиратися на принцип оптимізації співвідношення динамічності і стійкості економічної системи. Це означає, що на рівні системи регулювання економіки спостерігається виникнення феномену агентських відносин в рамках мікроекономічного суб'єкта господарювання. Маючи владні управлінські повноваження протягом всього середньострокового періоду, суб'єкти управління більш мотивовані до забезпечення динамічної стійкості об'єктів управління, і менш мотивовані до простого відтворення стійких пропорцій та економічних зв'язків. В даному випадку дилема «динамічність-стійкість» вирішується на користь стійкості, і такий підхід більш віправданий у фазі підйому, коли необхідно отримати від економічної системи максимум ефекту в умовах повної зайнятості. В період пожавлення нагальним постає послаблення контрольних функцій, стимулювання підприємницької ініціативи, відкриття доступу до ресурсів, щодо захисту національної економіки від зовнішніх економічних загроз [4].

Таким чином, в умовах макроекономічних регулювань, у досягненні ефективного поєднання динамічності і стійкості економічної системи, важливо гнучко застосовувати заходи стимулювання підприємницької активності, тим самим отримуючи ефект інноваційного розвитку та організаційного втілення інновацій.

Від типу стратегій регулювання макроекономіки і їх несуперечності об'єктивному протіканню циклічного характеру підприємницької активності, залежить ефективність економічної системи в досягненні цілей. В даному випадку підприємницька активність в економічній системі ринкової економіки сприяє насиченню споживацького ринку товарами і послугами, активізує структурну перебудову економіки, стимулює впровадження науково-технічних досягнень, сприяє багатосторонньому підвищенню ефективності виробництва [2].

Виходячи з цього, основним інструментом, що забезпечує досягнення цільових функцій підприємницького сектора в економічній системі, є ринкова стратегія, в рамках якої реалізуються його конкурентні переваги. По-перше, це економічна свобода, як визначальна умова становлення підприємництва; по-друге – організаційно-господарське новаторство, що в цілому є важливими складовими елементами підприємницького середовища і рушійною політикою його активності. В значній мірі підприємницьке середовище носить більш внутрішній суб'єктивний характер, який безпосередньо залежить від самого підприємця, його компетентності, сили волі, цілеспрямованості, рівня домагань, умінь і навичок в організації та веденні підприємницької діяльності.

Отже, роль підприємництва, інноваційної та організаційної його активності для економічної системи в нинішніх умовах буде тільки зростати. Як і раніше провідними факторами розвитку економіки виступають знання та інновації, стимулом до продукування яких виступає механізм конкуренції вільних ринкових суб'єктів. Укріплення позицій секторів малого і середнього бізнесу, зростання їх значимості для забезпечення соціальної стабільності, економічної безпеки, дозволяє говорити про зміщення економіки і зростання значущості підприємницького менеджменту.

Список використаних джерел

1. Балакірєва О. М. Розвиток підприємництва в Україні: інституційне середовище та громадська думка населення / О. М. Балакірєва, А. М. Ноур // Економіка і прогнозування : науково-аналітичний журнал. – 2008. – № 2. – С. 7–23.
2. Гринько Т. В. Обґрунтування стратегії зниження витрат підприємства / Т. В. Гринько// Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії: Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗДА, 2016. – С. 102-105.
3. Краєвська А. С. Розвиток підприємництва в умовах інституційної невизначеності / А. С. Краєвська // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2016. – № 3. – С. 67–72.
4. Oliynyk T., Oliynyk Y // Strategies for sustainable socio-economic development and mechanisms their implementation in the global dimension / edited by M. Bezpartochnyi, in 3 Vol. / VUZF University. – Sofia: VUZF Publishing House "St. Grigorii Bogoslov", 2019. – Vol. 2. – pp. 128-142.
5. Полтерович В. М. Економічна рівновага і господарський механізм : монографія / В. М. Полтерович. – К.: Наука, 1990. – 250 с.
6. Порттер М. Международная конкуренция / Майкл Е. Порттер; пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.
7. Сухарська І. Історія розвитку інституту підприємництва в Україні / І. Сухарська // Вісник Львівського Університету. Серія Економічна. – Вип. 40. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – С. 238–242.
8. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Наука, 1993. – 897 с.
9. Хлыстов Е. А. Становление института предпринимательства в исторической ретроспективе / Е. А. Хлыстов // Экономика, статистика, информатика. – 2010. – № 1. – С. 77–79.
10. Яковлєва Ю. С. Оцінка фінансової стійкості підприємства за критерієм показників стабільності / Ю. С. Яковлєва // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С. 29–34